

Die Heiligen und ihr Kult im Mittelalter, hg. Eva DOLEŽALOVÁ, Filosofia, Praha 2010 (= Colloquia Mediaevalia Pragensia 11)

445 s., ISBN 978-80-7007-292-9

Německá mutace sborníku *Světcí a jejich kult ve středověku* (2006) nese podobně jako její česká předloha poněkud zavádějící titul. Pojítkem textů sice má být úcta ke svatým ve středověku, avšak sborníku by slušel podtitul, který by upozorňoval na zacílení směrem k českým zemím a premonstrátskému řádu, případně k osobě bl. Hroznaty. Právě jim jsou totiž věnovány tři ze čtyř oddílů. Rovněž odkaz ke středověku zcela neodpovídá obsahu, neboť hned několik textů přesahuje až do raného novověku, v jednom případě do doby nejnovější.

Sborník uvozuje bohužel osamělý historicko-teologický příspěvek Tomáše Petráčka, věnovaný problému svatosti v souvislosti s pojetím duše u Tomáše Akvinského. Na něj navazuje šestice textů, věnovaných přímo či nepřímo bl. Hroznatovi. Úvodní studie Evy Doležalové je spíše nahlédnutím do její výzkumné práce, věnované proměnám v trendech dávání jmen, jež autorka považuje za jedno z důležitých vodítek pro posouzení významu světeckých kultů v tehdejší společnosti. Příspěvky Milana Hlinomaze a Petra Kubína jsou cennými materiálovými studiemi, které dovolují blíže nahlédnout na vývoj úcty k tomuto muži ve středověku a v raném novověku. Jen volně s nimi souvisí text Vratislava Vanička, jenž se v širokých kruzích otáčí okolo problému středověkých elit a způsobů jejich sebezprezentace a legitimizace. Spíše nezávaznou úvahou je pak příspěvek Jindřicha Charouze o osobnosti bl. Hroznaty, tématu sborníku se poněkud vymyká stať Güntera Wolfa o úskalích dnešního kanonizačního procesu.

Čtyři studie následujícího oddílu, věnované premonstrátským světcům, mapují vesměs osudy méně známých osobností, jejich relikvií a legend, které o nich byly sepsány. Bezpochyby nejcennějším příspěvkem je zamyšlení Ulricha Leinsle, věnované rozboru několika legend z kláštera Mariëngaarde, které dobře dokumentují polemický rozměr legendárního žánru.

Předposlední, nejrozsáhlejší soubor studií se zaměřuje na světeckou úctu ve středověkých Čechách a sdružuje příspěvky historiků, archeologů i dějepisců umění. Ve svém výzkumu kultu svatých v utrakvistické církvi pokračuje Ota Halama, výsledkem dlouhodobého zájmu jsou i texty Kateřiny Charvátové (úcta k cisterciáckým světcům na území vrcholně středověkých Čech), Mileny Bravermanové (hroby světců u sv. Víta), Hany Pátkové (cechovní patroni), případně hutný, analyticky vystavěný příspěvek Petra Sommera o sv. Prokopovi nebo inspirativní úvahy Dušana Třeštíka nad translací sv. Václava a jejím významem. Ty doplňují příspěvky o úctě ke sv. Zikmundovi (Milada Studničková) a sv. Gothardovi (Josef Žemlička) spolu s další úvahou nad řádovou obediencí sv. Prokopa (Vladimír Ondáš). Sborník uzavírá pětice sond převážně z německého prostředí.

Jednotlivé příspěvky si udržují solidní úroveň, byť většinou pouze zpřístupňují, korigují nebo doplňují již vyřešené hypotézy. Vzhledem k tomu, že jsou publikovány v jednom ze „světových jazyků“ medievistiky, má jejich nové otištění svůj význam, protože nabízí badatelům neznalým češtiny průhled do světa české medievistiky a středověku českých zemí.

DAVID KALHOUS

Stanisław BYLINA, *Religijność późnego średniowiecza. Chrześcijaństwo a kultura tradycyjna w Europie Środkowo-Wschodniej w XIV-XV wieku*, Instytut Historii PAN, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009

200 s., ISBN 978-83-7543-097-4

Knihou předního polského medievisty a bohemisty Stanisława Byliny navazuje na jeho předchozí práce; zejména se nabízí srovnání s jeho o jedno desetiletí starší publikací *Kultura ludowa Polski i Słowiańszczyzny średniowiecznej* (1999). Některé partie těchto knih se vzájemně významným způsobem doplňují, jiné se přímo překrývají. Bylinova starší práce je primárně zaměřena na střet slovanského pohanství s postupující christianizací střeoevropské společnosti až na práh raného novověku, zatímco nová kniha je orientována především na vlastní prožitky víry, její každodenní praxi a vzájemné ovlivňování oficiální církevní formy a vžitých

lidových tradic, jejichž původ často sahá až do předkřesťanského období.

Kniha je rozdělena do sedmi dále členěných kapitol, které pokrývají základní okruhy moderního historického bádání k tématu. V první kapitole *Katecheze obyvatelstva* se autor zaměřuje především na běžnou komunikaci mezi církví, zastoupenou zejména farářem a jeho zástupci, a prostým obyvatelstvem. Snaží se rekonstruovat frekvenci této komunikace a její vliv na utváření duchovního života i náboženské praxe, zejména na příkladu formování farní sítě a počátků farních škol. Jeho závěry se kryjí se staršími výsledky studií F. Šmahela a Z. Hledíkové o náboženské gramotnosti středověkých vesničanů a měšťanů. Následující kapitola *Postoje k posvátnému* přibližuje vnitřní život křesťanů a prožitky víry. Popisuje vývoj textů modliteb, úpěnlivých proseb ke světcům, všímá si ale také fyzických projevů (gest) při modlitbách a dalších projevu víry. Součástí kapitoly je i pohled na odvrácenou stranu náboženské praxe, kdy se křesťanství transformuje do modloslužebnictví a pověrečných praktik. Třetí kapitola *Směry a struktury zbožnosti* se zabývá základními proudy zbožnosti a kultury (Ježíše Krista, Panny Marie a světců) a jejich reflexí ve středoevropském prostoru. Zároveň obrací pozornost i ke hnutí *devotio moderna* a k důrazu na eucharistický kult, který do Polska přicházel přes Prahu. Bylina však pravděpodobně význam obrodných procesů v Praze a v Čechách poněkud nadhodnocuje, jak vyplývá i z novějších českých výzkumů.

Následující dvě kapitoly jsou spolu těsně svázány, jak napovídají už názvy *Lidová kultura pod vlivem křesťanství* a *Křesťanství pod vlivem lidové kultury*. Pronikání církevního roku, svátků a náboženské praxe do lidových zvyklostí, stejně tak jako přizpůsobení určitých částí katecheze lidové kultuře je dokumentováno na dobových svědeckých. Vedle toho autor osvětluje proces vnikání předmětů pohanských kultů do kontextu křesťanských tradic (sem patří např. úcta k přírodním objektům) a jejich následného přijetí či odmítnutí církví. Závěrečné dvě kapitoly knihy *Živí a mrtví* a *Vyobrazení onoho světa* jsou věnovány posledním věcem lidského života a vnímání světa mrtvých v kontextu symbiózy lidových tradic s křesťanskými ideály. Na jedné straně jsou zde modlitby živých za spásu duší zemřelých předků a lidová interpretace učení o očištění, vedle toho pak pověrečné praktiky,

jimž se lidé snažili ochránit před mrtvými – škůdci (upíry a zlými duchy).

Kniha je napsána čtivým stylem, připomínajícím historickou esej, jakési zamyšlení zkušeného historika nad polskými a českými vrcholně a pozdně středověkými církevními dějinami, dějinami lidové kultury a dějinami formování společnosti v jejich vzájemné provázanosti. V tomto duchu je publikace vybavena také jen redukovaným poznámkovým aparátem a odkazy na prameny, i přesto však směřuje *Zbožnost pozdního středověku* především k odbornému publiku, které jistě inspiruje k dalším studiím.

EVA DOLEŽALOVÁ

Inkwizycja papieska w Europie Środkowo-Wschodniej, ed. Paweł KRAS, Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie, Krakow 2010

385 s., ISBN 978-83-61989-33-2

Před několika lety si mladá americká medievistka Christine Caldwell Ames na stránkách *The American Historical Review* položila otázku, zda inkvizice náleží do velkého celku dějin náboženství a zbožnosti. Na zdánlivě jednoduchou otázku moderní historiografie pouze ztěžka hledá odpověď, přičemž se musí postupně vyoprádat s jednotlivými vrstvami interpretací a historiografických stereotypů, které byly se středověkou inkvizicí od 16. století spojovány. Současné bádání opustilo cestu vytváření negativního obrazu inkvizice jako hrůzného nástroje v rukou katolické církve a klade si otázky po struktuře, fungování, nástrojích inkvizitorského úřadu a po míře a podobě jeho začlenění do působnosti a kompetencí stávajících institucí v daném konkrétním regionu. Nosným tématem zůstává hledání hranic mezi legendou a historií v obraze, který se o středověké inkvizici po staletí vytvářel.

Soubor studií *Inkwizycja papieska w Europie Środkowo-Wschodniej*, jenž vznikl jako výsledek konference konané v listopadu 2008 na půdě Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu, si klade za cíl zmapovat vývoj a působení papežské inkvizice a její specifika v prostoru střední Evropy. Autoři jednotlivých studií rovněž poukazují na nové prameny a jejich interpretační možnosti a s nimi související koncepty hereze,